

VOJENNAJA MISZL

A honvédelem hatékony gazdasági biztosítása: lényege, rendszerszerű megközelítése, ismérvei

*Irta: A. I. Pozsarov I. oszt. kapitány, docens, a közgazdaságtudományok
kandidátusa*

(Fordítás: megjelent a „Vojennaja Miszl” 1979. évi 3. számában)

A katonai célokra fordított kiadások hatékonysága társadalmi-gazdasági kategória, s tükröződik benne az államnak és katonai szervezetének osztálylényege.¹

Így, a kapitalizmusban, az értéktöbblet törvénye működik, a katonai célokat szolgáló termelés elképzelhetetlen anélkül, hogy a monopóliumok, amelyek között konkurrenciaharc folyik az előnyös megrendelésekért, ne zsebeljenek be mesés összegű profitokat.

Más tartalma van az adott fogalomnak a szocialista társadalomban, mivel a társadalmi termelés legfőbb célja a szocializmusban az emberek egyre növekvő anyagi és szellemi szükségleteinek legteljesebb kielégítése. A szocialista társadalom, amely kénytelen erőinek és eszközeinek egy részét a honvédelemre fordítani, törekszik azok gazdaságos felhasználására. „A Szovjet Köztársaság védelmének ügye sürgetően megköveteli az erőikkel való nagyfokú takarékoság és a nép munkájának legtermelékenyebb felhasználását” – mutatott rá V. I. Lenin (Összes művei, 37. kötet, 367. oldal, oroszul).

A katonai célokra fordított kiadások hatékonyságával kapcsolatos problémák megértéséhez kiindulópontot nyújt a marxista-leninista politikai gazdaságtan. A vizsgált fogalom lényegét a konkrét termelési mód gazdasági alaptörvénye határozza meg. A szocialista társadalom számára ez nem más, mint az ország szükséges védelmi képességének biztosítása a lehető legkisebb erővel és eszközökkel.

Ennek tükrében véleményünk szerint figyelmet érdemel a honvédelmi kiadások maximális hatékonyságának törvényével kapcsolatos kérdés felvetése.² Sokoldalúan ki kell dolgozni e probléma gyakorlati vonatkozásait, többek között azon ismérvek és mutatók rendszerét, amelyek lehetővé teszik, hogy megítéljük a honvédelem gazdasági biztosításával kapcsolatos konkrét utak és intézkedések hatékonyságának mértékét, továbbá, hogy összevessük őket, és a lehető legcél-

¹ A honvédelemre eloirányzott eszközök hatékony felhasználásának kérdéseiben lásd: a „Vojennaja Miszl” folyóirat 1974. évi 9., 1973. évi 8., 1976. évi 2., 6. és 8., 1978. évi 8. és más számait

² „Vojennaja Miszl” 1973. évi 8. szám, 54. oldal, oroszul.

szerűbb döntéseket hozzuk. E célból teljesebb mértékben kell kihasználnunk a szovjet közgazdaságtudomány eredményeit, a termelés hatékonyságának kérdéseit illetően, valamint a rendszerszerű megközelítésnek és a dialektikus materialista kutatás más módszereinek lehetőségeit.

A *rendszer szemléletű megközelítés* eleve feltételezi a vizsgálat tárgyának, mint olyan rendszernek a vizsgálatát, amelyre bizonyos funkcionális rendeltetés, belső szervezés és a többi rendszerrel való kölcsönös kapcsolatok jellemzőek. A fenti megközelítés eredményeképpen létrehozott formuláris struktúra, a tárgy gazdasági–matematikai modellje eszközként szolgál a döntések meghatározott ismerv szerinti kiválasztásához.

A hadigazdaság rendeltetése az, hogy gazdaságilag biztosítsa az állam katonai erejének létrehozását és működtetését. Ez a folyamat egy sor, egymást követő fázisból tevődik össze, olyanokból, amelyeknek mindegyike viszonylag önálló alfunkció.

A folyamat kezdetül a katonai rendeltetésű cikkek termelése szolgál, végső szakaszául pedig e cikkek felhasználása a harckiképzés (haditevékenységek) során. A kiinduló és a befejező fázis között helyezkedik el az elosztás és a forgalom fázisa, amelyek eredményeképpen a katonai rendeltetésű termékek eljutnak a végző felhasználókhoz – a csapatokhoz. A pontosan meghatározott sorrendben lezajló fázisok kölcsönös kapcsolatban vannak egymással. A közvetlen és visszkapcsolatok figyelembevétele fontos feltétele a rendszer optimális funkcionálásának.

A hadigazdasági folyamatnak megvan a maga, a tartalmával feltételezett, illetve a fázisok kölcsönhatásában, a működés és a felújítás mechanizmusában megnyilvánuló sajátossága. Ez a folyamat annak révén nem szakad meg, hogy az erők és eszközök állandóan beáramlanak a népgazdaságból, amelyhez fűződő szálak nélkül e folyamat lehetetlen.

A hadigazdasági folyamatnak számos, sajátos alfunkciókkal rendelkező fázisra való tagozódása alapot nyújt a hadigazdaságtan funkcionális struktúrájának és szervezetének megértéséhez. Benne mindenekelőtt pontosan elkülönül a termelés láncszeme, amely a maga legfontosabb alfunkciójával – a katonai rendeltetésű termékek előállításával – az adott folyamat első fázisának felel meg (ez szervezetenként is elkülönül a többi láncszemtől). Ami pedig a további, a katonai végtermék elosztását és a fogyasztókhoz való eljuttatását szolgáló, valamint a fogyasztását biztosító fázisokat illeti, úgy a tagozódásuk és kölcsönös kapcsolataik sajátossága a fegyveres erők anyagi–technikai biztosítási rendszerének szervezeti struktúrájában jut kifejezésre.

A hadigazdaság (lásd a vázlatot) kölcsönös összefüggésben áll a népgazdasággal és a fegyveres erőkkel. A maga termelési láncszemével beilleszkedik a társadalmi termelésbe, és azt a részét képezi, amely a katonai szükségletek kielégítésére van szakosítva, s a fegyveres erők megrendeléseinek tesz eleget. Érthető, hogy a haditermelést – mint az ország gazdaságának részét – mindenben meghatározza az utóbbi. „A fegyvergyártás ... a termelés egészére épül” – állapította meg F. Engels (K. Marx és F. Engels, Összes művei, 20. kötet, 170. oldal, oroszul).

A hadigazdaság termelési láncszeme oly módon érintkezik a fegyveres erőkkel, hogy késztermékeket ad át neki. E termékek elosztása, forgalma és fogyasztása biztosítja a fegyveres erők hadtápját és az anyagi–technikai biztosítás rendszerét alkotó más szerveket. Tevékenységüket a fegyveres küzdelem törvényei ha-

tározzák meg (ezzel a kérdéssel a „Vojennaja Miszl” 1979. évi 1. számában Sz. K. Kurkotkin hadseregtábornok cikke foglalkozik).

A hadigazdaság rendszerszemléletű megközelítése tehát azt mutatja, hogy jellemző rá: a) a különös funkcionális rendeltetés: a gazdasági lehetőségek átalakítása a katonai erő anyagi elemeivé; b) a fázisok és az alkotóelemek különös összefüggései; c) külön hely az összekapcsolt rendszerekben: a népgazdaságban és a fegyveres erőknél. Ebből következnek a hatékonysági probléma megközelítésének sajátosságai, egyrészt a gazdasági törvények követelményeinek és a közgazdaságtudomány elveinek, másrészt pedig a hadtudomány tételeinek és következtetéseinek feltétlen figyelembevételére.

Fordítsuk figyelmünket (lásd a vázlatot) arra, hogy a hadigazdaságban – mint a „bemenet” és „kimenet” alkotta rendszerben – a hatások és a ráfordítások mennyiségileg összemérhetetlenek: a bemeneten: a gazdasági erőforrások, a kimeneten pedig: a katonai eredmény. És jóllehet, ez az eredmény tükrözi (a politikán keresztül) a gazdasági érdekeket, közvetlenül összemérhetetlen a gazdasági ráfordításokkal, mivel minőségileg nem vehető össze velük. Éppen ezért nem a ráfordításokat kell összevetni az eredménnyel közvetlenül, hanem vagy a megadott cél elérésének változatait a ráfordítások szerint (a ráfordítások minimalizálása), vagy – a meghatározott ráfordítások alapján – a lehetséges célok közül ki kell választani a legmegfelelőbbet (az eredmény maximalizálása).

Megemlítünk még egy sajátosságot. Mivel a termelés különböző szintjein és a hadseregfelkészítés különböző területein különböző feladatokat oldanak meg, ezért a gazdasági értékelésük megközelítése és a gazdasági elképzelések szerepe sem lehet azonos. Bizonyos körülmények között a gazdasági elképzelések meghatározott szerepet játszanak (a gazdasági „akadály” leküzdhetetlennek bizonyul, ha – mondjuk – nincs meg a szükséges anyagi bázis). Más körülmények között viszont ennek a tényezőnek csak „egyéb egyenlő körülmények között” lesz jelentősége. Elvileg fontos, hogy ne engedjük meg sem a túlértékelését, sem az alábecsülését annak a szerepnek és helynek, amelyet a gazdasági szempont (megközelítés) tölt be a honvédelmi feladatok szférájában.

A rendszer hatékonysága a funkcionálása eredményeképpen elérhető hatások, illetve az ezen hatások elérésével kapcsolatos ráfordítások egymás közti arányában jut kifejezésre. Mely ismérvek alapján ítélik meg ezt?

Megkülönböztetnek külső és belső ismérveket. A külső ismérveket azok a nagyobb kaliberű rendszerek határozzák meg, amelyekbe az adott rendszer tartozik. Többek közt a hadigazdaság hatékonyságát az egész társadalmi termelés és a fegyveres erők szempontjából kell megítélni, annál is inkább, mert az előbbi az erőforrásokat, az utóbbi pedig az eredményt határozza meg.

A belső ismérvek csak magának a rendszernek és alkotórészeinek a tulajdonságára vonatkoznak. A hadigazdaság vonatkozásában a hadigazdasági folyamat egyes fázisairól, a haditermelésnek, a fegyveres erők hadtápjának tagozatairól stb. lehet szó. Ily módon, létezik azon kölcsönösen összefüggő ismérvek összessége, amelyek lehetővé teszik a honvédelem hatékony gazdasági biztosításának különböző oldaláról, különböző szakaszokon és különböző vezetési szintekre vonatkozóan történő megítélését. Ezek mindegyike megmutatja az (elért vagy a feltételezett) eredmény és a (tényleges vagy a kívánt hatások eléréséhez szükséges) ráfordítások arányát, a különböző ismérvek közötti kölcsönös összefüggést pedig eleve meghatározza a honvédelem gazdasági biztosítása megfelelő funkcióinak, oldalainak és szintjeinek egymás közti összefüggése.

A hadigazdasági ismérvek alárendelése eleve meghatározza a megvizsgálásuk rendjét. Az első lépés az, hogy meghatározzuk: mit kell a rendszer, majd egyes szintjei működési *eredményének* tekintenünk. Itt nyilvánvalóan a hadigazdaság (és a megfelelő szintjei) működésének a céljait kell alapul vennünk. Nyilvánvaló, hogy az eredmény tartalmát tekintve eltérő lesz, attól függően, milyen szempontok szerint és milyen kimeneten van meghatározva és mérve.

A második lépésként meg kell határoznunk azokat a *ráfordításokat*, amelyek az összhatásfok elérésével, továbbá a hadigazdasági folyamat különböző lépcsőfokain, a rendszer különböző szintjein kapott közbeeső eredmények elérésével kapcsolatosak.

És végül, a harmadik lépés abból áll, hogy a rendszer különböző szintjeire és a különböző vezetési szintekre vonatkozóan *ki kell választanunk* a honvédelem hatékony gazdasági biztosításának *ismérveit és mutatóit*. Ezek mindegyikének meghatározott módszert kell jelentenie az eredmény és a ráfordítások összevetéséhez, összeméréséhez.

A hadigazdaság rendeltetéséből kiindulva működési eredménye legaltalanosabb kifejezőjének az elért katonai erőt kell tekintenünk. Igaz, hogy a katonai erő több tényező megnyilvánulásának eredménye, mégis a hadigazdasági tevékenység értékeléséhez nem a közbeeső, hanem a végeredmény szükségeltetik, amelyhez a hadigazdaság döntő mértékben hozzájárul, megteremti annak anyagi alapját. Ami pedig a védelmi képesség adott szintjének elérésével kapcsolatos ráfordításokat illeti, ezeket a ráfordításokat a funkcionáló hadigazdaság méretei, illetve az állam hadigazdasági ereje mutatja meg.

Ilyen feltételezések mellett a honvédelem hatékony gazdasági biztosítása a katonai erő és a hadigazdasági erő közötti arányban fejeződik ki. Az adott arány értelme egyszerű. Amennyiben két államnak azonos katonai ereje van, akkor a honvédelem gazdasági biztosításának hatékonysága abban az államban nagyobb fokú, ahol ezt a hatékonyságot a hadigazdaság kisebb méretei mellett, kisebb ráfordításokkal érték el. Ha nem a pillanatnyi helyzetről van szó, hanem az államok maximális lehetőségeiről, akkor a katonai erő helyett a katonai potenciált, a hadigazdasági erő helyett pedig a hadigazdasági potenciált kell alapul vennünk.³

Ami pedig a honvédelem hatékony gazdasági biztosításának az *ismérvét* illeti, nyilvánvalóan a *ráfordítások minimalizálásáról* van szó – a katonai erő és a mozgósítási készenlét megadott szintjén, illetve az eredmény a katonai erő – maximalizálásáról – megadott erőforrások mellett. Ezt a két ismérvet nem kell sem azonosítanunk, sem szembeállítanunk, s nem kell egyértelműen alárendelnünk egymásnak őket. Arról van szó, hogy az eredményt, a ráfordításokat és azok arányát dinamikájukban, az állam honvédelmi szükségletei fejlődésének, hadigazdasági lehetőségeinek, valamint a konkrét helyzetnek a figyelembevételével kell vizsgálnunk, amely meghatározza, a két ismérv közül adott esetben melyik az elsődleges: a katonai erő maximalizálása vagy a ráfordítások minimalizálása.

Különösen szembetűnően jelentkeznek ez a háború és a béke helyzetének összevetésekor. Háborús viszonyok között a katonai erő maximalizálása, az államok azon képessége kerül előtérbe, miként tudja a háborús célokat szolgáló eszközök maximumát kiutalni (Mindent a front számára!) és felhasználni oly módon, hogy a legnagyobb katonai hatásfokot érje el.

³ Lásd: „VojennaJa Micszl” 1976. 7. szám.

Másként áll a helyzet békében. A katonai erő a szocialista társadalom számára nem öncél: a szocialista társadalom a katonai erőnek nem a maximálisan lehetséges, hanem csupán olyan szintjére törekszik, amely szavatolja a forradalom vívmányainak megbízható védelmét, a nép békés alkotómunkáját. Az említett kérdésekhez való viszonyunkat – mondotta L. I. Brezsnyev elvtárs, a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának főtítkára – így fogalmazhatjuk meg: a Szovjetunió védelmi potenciáljának elegendőnek kell lennie ahhoz, hogy senki se próbálja megzavarni békés életünket. Nem a fegyverzet növelésének, hanem a csökkentésének, a katonai konfrontáció enyhítésének irányvonala a mi politikánk”.⁴ Ez azt jelenti, hogy ilyen körülmények között a ráfordítások minimalizálása kerül előtérbe.

A két külső ismérv közötti arány kérdését abból a szemszögből is megközelíthetjük, hogy felelnek meg a különböző vezetési szinteknek. A legfelsőbb vezetési szinten a kommunista építés és a honvédelem ügyének tekinthető a gazdasági, politikai és katonai érdekek egész összessége, az államok gazdasági és katonai erejének egyensúlya, annak feltételezett dinamikája, a lehetséges háború jellege, az időtényező stb. A hatékonyság ismérvének a szilárd honvédelem feltétlen biztosítására és a gazdasági erőnek – mint a kommunizmus építésével, hazánk nemzetközi porondon kivívott gazdasági, politikai és védelmi pozícióinak erősítésével összefüggő feladatok közös megoldási alapjának – további növelésére kell irányulnia.

E követelményeknek felel meg az első ismérv a vizsgáltak közül. Azt követően, hogy ennek megfelelően meghatározták és kijelölték a honvédelemhez szükséges taralékokat, a következő vezetési szinten megoldják a legjobb eredmény megadott erőforrások mellett történő elérésének feladatát. Ennek a katonai erő maximalizálásának ismérve felel meg.

Összességében pedig a két vizsgált ismérv problémájában a háború és a gazdaság kölcsönös kapcsolata tükröződik.

Megpróbáltuk megjelölni a honvédelem hatékony gazdasági biztosítása ismérvének leglényegesebb általános vonásait. Ezzel még nem merül ki a jellemzése, konkretizálni kell őket, s meg kell határozni az egyik vagy másik korlátozást, pontosítást. A ráfordítások minimalizálásának követelményét például bizonyos határok közé kell szorítani, hogy biztosítva legyen a gazdaság kellő mozgékonyága, készenléte és életképessége, továbbá az a képessége, hogy gyorsan és teljes mértékben realizálják a hadigazdasági potenciált.⁵ E kérdések konkrét megoldása szorosan összefügg a katonai doktrínánkkal, amelynek alapját a szovjet állam békeszerető politikájának és az agresszor kellő visszaverésére való készenlétének egysége képezi.

Végül, a honvédelem hatékony gazdasági biztosításának ismérve olyan mutatók formájában jussanak mennyiségileg kifejezésre, amelyek az eredmények és a ráfordítások összevetése alapján épülnek fel. Az államok katonai erejének jellemzésére a különböző forrásokban széleskörűen felhasználják a hadviselő felek vagy a szcmben álló koalíciók hadseregein belül a csapatok létszámára, a hadrafogható hadosztályok számára, a meglévő fegyverzet és harci technika mennyiségére vonatkozó adatokat. A megfelelő adatok abszolút nagyságrendben és relatívan kifejezve, egyik vagy másik pillanatra és dinamikájukban vannak feltüntetve.

⁴ L. I. Brezsnyev: „A lenini úton”, Beszédék és cikkek, 6. kötet, Moszkva, „Politizdat” kiadó, 1978., 294. oldal, oroszul.

⁵ Részletesebben lásd: „Vojenaja Míszl”, 1978. 4. szám, oroszul.

A gazdasági és hadigazdasági erő mutatóiként az élőerő-tartalékokra, a munkások és alkalmazottak létszámára és szakképzettségére, a termelési alapok nagyságára, az alapvető termékfajták termelési volumenére, a teljes és az ágazatonkénti össztermékre, a nemzeti jövedelemre vonatkozó adatokat használják fel.

E két adatcsoport összevetésének különböző formái a honvédelem hatékony biztosításának konkrét mutatóiként szolgálnak. Ezek egyike sem lép fel univerzális igényvel, mindegyik csupán bizonyos mértékben jellemzi (mutatja) a hatékonyságot, annak csak egy-egy oldalát világítja meg. A csapatok létszámának az élőerő-tartalékokhoz viszonyított aránya például az utóbbiak⁶ mozgósításának mértékét mutatja, a csapatok részére szállított fegyverzeti eszközök mennyiségének a gazdasági erőforrásokhoz viszonyított aránya pedig az utóbbiak katonai célokra történő felhasználásának hatékonyságát jelzi. A hadigazdaság hatékonyságát számos esetben az előállított acél mennyiségéhez, a géppark egységnyi kapacitásához viszonyítva legyártott egyik vagy másik fegyverfajta kibocsátási mutatójával jellemzik.⁷ Ezen kívül még más módjai is vannak a hatékonyság kifejezésének.

Már maga a felhasznált mutatók nagy száma sem csak a probléma sokrétűségéről és bonyolultságáról árulkodik, hanem arról is, hogy még nincs teljes mélységben kidolgozva, hiányoznak az egységes, általánosan elfogadott követelmények és előírások. Az ügy érdekei megkövetelik e probléma külön vizsgálatát, abból a célból, hogy tisztázzuk a különböző mutatók szerepét és helyét, továbbá, hogy rendszerezzük őket, s egységes számítási módszereket dolgozzunk ki, s biztosítsuk a jellemzők összevethetőségét és sokoldalúságát.

Feltételezhetjük, hogy a honvédelem hatékony gazdasági biztosítása ismérvének egységes mutatója van. Erre a gondolatra a következő érv vezet. Ha a vizsgált lényegi összefüggések jellege lehetővé teszi, hogy a gazdasági fogalom megletéről beszéljünk, akkor bármilyen bonyolult legyen is ez a fogalom, feltétlenül lennie kell összefoglaló kifejezésének. Az ismérv hiánya vagy nem kielégítő meghatározása csupán arról tanúskodik, hogy a tudomány nem ért el megfelelő eredményeket ezen a területen, s a jelzett probléma további kidolgozásra szorul.⁸

De a kérdés nem szűkíthető a honvédelem hatékony gazdasági biztosítása általános ismérveinek és mutatóinak problémájára. A teljes hatékonyság a rendszert képező valamennyi alkotóelem hatékony funkcionálása alapján alakul ki és formálódik, mivel az egyes szintek működésének pozitív és negatív momentumai a többi szint működésén és az összeredményen is éreztetik hatásukat. Következésképpen a rendszer optimalizálásához igen fontosak a részismérvek és -mutatók, amelyek a hadigazdaság minden egyes szintjének (láncszemének), a hadigazdasági folyamat minden egyes stádiumának a működését mutatják.

A részismérveknek oly módon kell felépülniük, hogy tükröződjék bennük a jellemzett szint (láncszem). alfunkció sajátos jellege, és ugyanakkor ne kerüljenek ellentmondásba egymással, hanem beleilleszkedjenek az általános hatékonysági ismérvek követelményeinek keretébe.

A honvédelem gazdasági biztosítási folyamata tagozódásának el kell jutnia az

⁶ Lásd: P. V. Szokolov: „A háború és az élőerő-tartalékok”, „Vojennizdat” kiadó, 1961., 53. oldal, oroszul.

⁷ G. Sz. Kravcsenko: „A Szovjetunió gazdasága a Nagy Honvédő Háború éveiben”, „Ekonomika”, 1970., 359. oldal; K. Knorr: „Az államok katonai potenciálja”, „Vojennizdat” kiadó, 1960., 261. oldal, oroszul.

⁸ Lásd: V. Medvegyev: „A Szovjetunió Kommunista Pártjának XXV. kongresszusa és a szocializmus politikai gazdaságtanának néhány kérdése”, „Kommuniszt”, 1977., 7. szám, 32. oldal, oroszul.

egyes szerkezeti egységek elemei szintjéig (vállalat, üzemegység, brigád és munkahely – a termelési szintjén; osztály, szolgálati ág, alosztály – az anyagi biztosítás szintjén). A hadigazdaság optimális működése feltételezi a kölcsönösen összehangolt, pontosan alárendelt optimalizálási ismérvei kiterjedt rendszerének meglétét.

A rangsorban (az általános ismérvek után) az elemi szint – a haditermelés – hatékonyságának ismérvei következnek. Ezen alrendszer bemenetét (a vázlaton az „1. Bemenet”) az erőforrások mutatják. Mérésüknek nincs semmilyen lényeges sajátosságuk és eltérésük a társadalmi termelés erőforrásainak mérésétől. De azért rendkívül sajátos a kimenet, az eredmény (a vázlaton az „1. Kimenet”). Ezt nem gazdasági, hanem katonai mércével kell mérni. Itt a legnagyobb nehézséget az ismérv kialakítása okozza.

A hadigazdaság rendeltetéséből kiindulva a haditermelés működésének eredményét nemcsak az előállított termék mennyisége határozza meg (e mutató kiszámítása hasonló a társadalmi össztermék kiszámításához), hanem az is, milyen arányban van a ráfordításokkal a teljes harci hatások, amelyet az előállítandó fegyver alkalmazásától várnak. Így például a második világháborúban a szovjet T-34-es harckocsi az egyik leghatásosabb fegyverfajta volt. Azt tartják, hogy a V-2 óriási ráfordításai nem térültek meg, és a sikeres német fegyver (a ráfordítások és a harci hatások arányát tekintve) a páncélokól volt.⁹

A haditechnikai forradalom viszonyai között a fegyver kiválasztása külön jelentőségre tett szert. Bármilyen jól és gazdaságosan legyen is megszervezve a haditermelés, a hatékonyságáról még szó sem lehet, ha a kibocsátandó eszközök erkölcsileg elavulnak, vagy nem felelnek meg a fegyveres erők részére megszabott feladatok jellegének. A programok meghatározásának megalapozott megközelítése szükséges, a haditechnika legújabb elméleti vívmányainak, a hadművészet követelményeinek figyelembevételével, és távlat szükségeltetik. Még nagyon fontos a hatékonyság pontos ismérveinek kidolgozása. Itt műszaki, gazdasági és katonai problémák fonódtak össze, amelyek komplex megközelítést, a korszerű számítástechnika alkalmazását igénylik.¹⁰

Nem kevésbé sajátos azon szint hatékony működését meghatározó ismérvek problémája sem, amely a katonai végtermék elosztását és fogyasztását (felhasználását) biztosítja, többek közt a fegyveres erők hadtápjá hatékonyságának problémája, amely nem érdemtelenül egyre fokozottabb figyelmet igényel és kap.¹¹

A rendszerszemléletű megközelítés tükrében e szint hatékonyságát úgy határozhatjuk meg, mint azt a képességet, miként tudja idejében ellátni a csapatokat fegyverrel, technikával és más, katonai rendeltetésű termékekkel kellő mennyiségben, választékban, és a minimális ráfordítások mellett. A hatékonyság ismérveként nyilvánvalóan a ráfordítások minimalizálását kell elfogadnunk, megadott hatások mellett. A legtöbb nehézséget a munka eredményeinek meghatározása, azok mérése és mennyiségi kifejezése jelenti. Anélkül, hogy külön kérdésekbe belebonolódnánk, érintsük a fegyveres erők hadtápjá hatékony működésének meghatározásával kapcsolatos problémát.

⁹ „A második világháború eredményei”, Cikkyűtemény, Moszkva, „Inosztannaja Literatúra” kiadó, 1957., 362. oldal, oroszul.

¹⁰ Lásd e kérdéssel kapcsolatban: „Vojennaja Misl”, 1971. 9. sz., 1972. 4. sz.; Ju. Sz. Szolniskov: „A fegyverzet kiválasztásának optimalizálása”, „Vojenizdat” kiadó, 1968.; Ju. Sz. Szolniskov: „Gazdasági tényezők és a fegyverzet”, „Vajenizdat” kiadó, 1973. és más tanulmányok, oroszul.

¹¹ Lásd: „Vojennaja Misl”, 1973., 12. szám; 1974. 3. és 6. szám; 1979., 1. szám.

Első probléma. Mit kell eredménynek tekintenünk (a vázlaton „2. Kimenet”), hogyan mérjük, milyen mutatókkal fejezzük ki?

Különböző mutatók használatosak: a csapatokhoz leszállított és azok által felhasznált lőszer, üzemanyag, élelem és más, katonai rendeltetésű termék mennyisége az egész háború, a hadművelet idejére, egy napra számítva, természetbeni mutatókkal, tonnával, egezyményes vagonnal stb. mérve.

„A szovjet fegyveres erők hadtápjá a Nagy Honvédő Háborúban” című, nemrég megjelent munkában megpróbálják jellemezni a hadtáp működésének főbb eredményeit. A könyv több mint 150 konkrét mennyiségi mutatót sorol fel, köztük 30-nál is többet a csapatok anyagi biztosításának volumenével (fegyver, lőszer, üzemanyag, élelem, ruházat), negyvenet a szállítási feladatok elvégzett terjedelmével kapcsolatban stb.¹² Hogy milyenek az összeredmények az ellátás különböző fajtáit és a hadtáp egészét tekintve, s milyen mutatókkal kell kifejezni őket, ma még e kérdést nem válaszolták meg.

De a kérdés nem szűkíthető le csnpán mutatóinak a kialakítására. A nevezett mutatók nincsenek kellőképpen összehangolva a csapatok tevékenységének eredményeivel. A hadtápbiztosítás ugyanis nem öncél, hanem eszköz azoknak a feladatoknak a megoldásához, amelyeket a fegyveres erők részére megszabtak.

Éppen ezért a hadtáp hatékony működésének legfontosabb mutatójával azt kell tekintenünk, vajon megfelelő-e a fegyveres erők feladatainak. Amennyiben ilyen megfelelés nincs, a tevékenység terjedelmének növekedése nem a növekedését, hanem a csökkenését jelenthetné hatékonyságának.

Az ilyen jellegű meg nem felelés belsőleg az imperializmus hadigazdaságára jellemző. A profit minden szintjén ható ismérve gyakran közvetlen ellentmondásba kerül a katonai célszerűség kritériumával. Az Amerikai Egyesült Államok-beli H. Ackles katonai közgazdász – a haditengerészeti flotta hadtápjának a második világháború éveiben kifejtett szolgálati tevékenységét vizsgálva – arra a következtetésre jutott, hogy „a hadtáp működésének terjedelme szinte ellenőrizhetetlenül kibővül, illetve minden ésszerű arány hatását túllépi.” Előfordultak olyan esetek – mondja –, amikor a hadtápalakulatok „olyan alacsony hatásokkal dolgoztak, hogy nemcsak nem segítették elő a flotta biztosítását, hanem épp ellenkezőleg, a legfőbb fogyasztóivá (felhasználóivá) váltak az oda érkező ellátási anyagoknak”.¹³ A polgári közgazdász azonban megkerüli az adott ellentmondás társadalmi okait.

A szocialista állam hadigazdaságának minden objektív feltétele megvan ahhoz, hogy fenntartsa a kellő összhangot a hadtáp és a többi anyagi-technikai biztosítási szerv működése, illetve a fegyveres erők feladatai között. Ez meggyőző erővel igazolta a Nagy Honvédő Háború és a háború utáni évek tapasztalatait. Ugyanezek a tapasztalatok arra tanítanak, hogy a kedvező objektív lehetőségek teljes realizálásához tudományosan megszervezett tevékenységre van szükség, amelynek egyik kötelező elemét az adott problémát figyelembe vevő pontos ismervek kidolgozása jelenti.

A második probléma annak megállapítására vonatkozik, vajon a fegyveres erők hadtápjá (és más biztosítási szervei) miként járul hozzá a teljes eredmény eléréséhez, továbbá arra, hogy lehet és kell kiküszöbölni a külső tényezők torzító

¹² „A szovjet fegyveres erők hadtápjá a Nagy Honvédő Háborúban” „Vojenizdat”, 1977. 492–500. oldal, oroszul.

¹³ H. Ackles: „A hadtáp szerepe a háborúban”, „Vojenizdat”, 1963., 112. és 114. oldal, oroszul.

hatását. A hadtáp működésének hatékonyságát ugyanis lényegesen befolyásolja, egyrészt, a haditermelés egyik vagy másik sajátossága, másrészt viszont, a csapatok tevékenységének sajátos jellege.

A haditermelés nagyfokú mozgékonyága, továbbá az a képessége, hogy gyorsan tud alkalmazkodni a csapatok változó szükségleteihez és igényeihez, lehetővé teszi, hogy a hadtáp szerveinél viszonylag csökkentés a meghatározott hatások eléréséhez szükséges ráfordításokat. És fordítva, ha a termelés nem biztosítja a csapatok igényeinek idejében történő teljesítését, ez kedvezőtlenül érezteti hatását a fegyveres erők hadtápjá működésének hatékonyságában.

Lényegesen befolyásolja azt, továbbá a csapatok tevékenységének egyik vagy másik sajátossága: az elhelyezésük (a közlekedési útvonalak kompakt jellege, vagy túlságosan nagy kiterjedtsége kedvezőtlenül befolyásolja a hadtáp működésének kapacitását), a csapatok harci felkészültségét (ez közvetlenül hat a harcfelelő végrehajtásához szükséges lőszer, üzemanyag stb. mennyiségére), a hivatásos állomány hadműveleti-harcászati és hadigazdasági felkészültségét stb. A hadtáp hatékony működése ismérveinek figyelembe kell venni, ki kell számítani, s differenciálni kell a különböző tényezők hatását ahhoz, hogy a teljes eredményben pontosan jelölve legyen az egyes szintek hozzájárulása, a teljes siker mögött ne tudjanak meghúzódni az egyes munkaterületek hiányosságai. Ennek nagy jelentősége van a hadtáp optimalizálása és a csapatok hadtápbiztosítási kérdéseinek hatékony megoldása szempontjából.

A szocialista gazdasági rendszer előnyeit igazolta a Nagy Honvédő Háború; ezek az előnyök szemléletesen érzékelhetők voltak a háború utáni években is, amikor az imperializmus agresszív erői kibontakoztatták a feltartóztathatatlan fegyverkezési hajszát, arra számítva, hogy gazdaságilag kimerítik a szovjetek államát.

A fejlett szocializmus objektív társadalmi-gazdasági előnyei a kapitalizmussal szemben szilárd alapját képezik a honvédelem gazdasági biztosítása magas fokú hatékonyságának. Ezek a tudomány vívmányain alapuló, magasan szervezett tevékenység eredményeképpen valósulnak meg. „Tökéletesíteniünk kell egész gazdasági munkánk stílusát, el kell érniünk, e munka legnagyobb fokú hatékonyságát. Ezt az útmutatást D. F. Usztyinov, a Szovjetunió marsallja, az SZKP KB Politikai Bizottságának tagja, a Szovjetunió honvédelmi minisztere nemcsak az anyagi-technikai biztosítás rendszerében dolgozóknak, hanem valamennyi vezetőnek: a magasabbegység- és egységparancsnokoknak, a politikai munkásoknak is címezte.¹⁴

*

Fontos, hogy idejében észrevegyük mindazt az újat, amit a tudományos-műszaki haladás biztosít. Nem kevésbé fontos az is, hogy értékeljük, kiválasszuk és a honvédelem érdekében felhasználjuk azt, ami a legnagyobb hatásokkal jár. Ebben van a hatékonysági ismérvek problémájának jelentősége. A pontos ismérvekre a fontos döntések kimunkálása során és állami szinten, a hadműveletek megtervezése során a törzsekben és a csoportfőnökségeken, továbbá a csapatok harckiképzésével és mindennapi élettevékenységével összefüggő kérdések megoldása során van szükség.

¹⁴ „A szovjet fegyveres erők hadtápjá és ellátása”, 1978. 1. szám, 9. oldal, oroszul.

Vázlat

A hadigazdaság, mint rendszer

